

ratum vomitu levare debeat, ac mox fide quod vomuit resorbeat: tales erant et inter hosce pastores, qui vomebant, ut rursus se ingurgitarent, ut dixit cap. xxviii, vers. 8.

Ita Diogenes ob libertatem carpendi, et ob im-
udentiam, qua instar canis publice utebatur ve-
tere, vocatus est Cynicus, id est caninus, et ca-
nis. Aristippus philo-ophus et Socratis discipulus,
cum vidisset Diogenem olera lavantem, accessit:
« Si Diogenes, inquiens, sciret uti regibus, non
vesceretur crudis oleribus. » Contra Diogenes:
« Si Aristippus diceret esse contentus oleribus,
non esset canis regius; » hoc est, non adularetur
Dionysius regi, ut cibum ex aula ejus caperet. Ita
Laertius, lib. II, cap. viii. Idem rogatus: « Quid
esset optimum? » Respondit: « Libertas. » Que-
stivit ab eo Alexander Magnus: « Num se metu-
ret? » Tum illa: « Quid es? Bonum, an malum? »
respondit Alexander: « Bonum, » « Quis igitur,
inquit Diogenes, timeret bonum? » Convict regem
non esse timendum, nisi se malum esse profiteretur.
Ita Laertius, lib. VI, cap. II. Rursum Alexan-
der rogavit: « Num quid a se cuperet aut pete-
ret? » Respondit: « Nil, nisi at solis lucem,
quam natura mihi dedit, umbra tua non admiras. »
Idem: « Ad salutem opus esse dicebat, aut nids
ani, aut aerius inimici, eo quod illi moment,
hi redargunt et reprehendunt. » Idem oratores,
qui in summo prelio apud Atheneenses habeban-
tur, vocabat « turbas ministros, » quod ad gratia-
tionem loqui cogerentur, ac serviliter adulari stol-
de multitudini. Idem rogatus eur vulgo vocare-
ter *cons*: « Quoniam dantibus, inquit, blandior,
non dantibus oblatio, malos etiam mordeo. »
Idem rogatus: « Cujus eset? » ait: *Kepha*,
id est « civis mundi, » qui ubique est domi-
nus, unde: a nullo excellit timet. Idem habitans
in delio, cum Alexander diceret, « velle se si sub-
venire, quod dicere eum pluribus egere? » Utet,
inquit, nostrum pluribus egit? Ego, qui ultra per-
rum et pallium nihil desidero, an tu, qui non con-
tentus patro regno, tot periculis temet obiecisti,
ut latius impieres; adeo ut vix totus orbis tue eu-
piditatem videatur sati futuros? » Idem cuidam dicen-
ti: « Multi te derident, o Diogenes! Et illos,
inquit, fortassis aspi. » Altero subcipienti: « Sed
illi non curant asinos: Nilio magis, inquit, ego
ipsos. » Asinus irrisione tribuit, quod subinde
mudit dentibus, iugis: speciem praebeant.
dem rogatus: « Qualis eset canis? » sum enim
omnium varia genera; sunt enim venatorii, sunt
umpatorii, sunt custodes ovium et aediium, sunt
qui habentur in deliciis, respondit lepide: « Es-
tuius, sum Meliteus; satur, molossus; » quod cibi
appetens blandiretur, saturatus mordet. Haec et
plura Laertius in *Diogene*. Vides ergo in Diogene,
quasi in speculo, qui sint eanes, nunc libere la-
trantes, nunc adulant, nunc impudentes.

Egregie vero S. Ambrosius ad Ruffinum aula-
gistrum, qui Theodosio persuadere nitebatur,

se faciem eadis Thessalonice patratae veniam,
et ingressum in ecclesiam impetratum: « Vide-
ris mihi, inquit, Ruffine, canum impudentiam
imitari. Nam tametsi tuo suau tam crudelis facta
est eades, tu famen ita perficiuisti os, ut nec pen-
dant, nec pigate tanta rabi contra imaginem Dei
insanivisse. » Instante Ruffino, ac obnoxia veniam
preceante, dicenteque Imperatore brevi subse-
cutorum, S. Ambrosius divino zelo accusens:
« Ego, inquit, Ruffine, predico me illum ab in-
troitu sacri vestibili prohbitum: quod si im-
perio mutari in tyranidem, cedem labens
equidem exemplum. » Dixit et fecit, fregitque Im-
peratoris animos sua constantia.

ISPI PASTORES IGNORAVERUNT INTELLIGENTIAM. —
Forerius per *pastores* recte accipit principes et
magistratus civiles; hos enim ab Ecclesiasticis
diverte Prophetam, eorumque avaritiam et
crupulam taxare: inde enim nascebatur corum
insipientia, contraria sapientiae politica, quae ad
regimen maxima est necessaria; unde eam a Deo
petit et impetravit Salomon, III Reg. iii, 11. Ali-
tamen per *pastores* accipiunt Scribas et Sacer-
dotes, contra quos haecdamus egit.

OMNES IN VIAM STAM (quocumque eos trahebat
sua avaritia, gula, ejusque comes libido, a quibus
similem se regi, quasi pecora, ut sequitur) DECLI-
NAVERUNT.

12. VENITE, SUMAMUS VINUM. — Est mimesis, de
qua *Canon*, XVII. Est enim vox pastorum, id est
barbarum. Illi enim asoti ad synopias, et com-
patationem se invicem hic adhortantur, dicun-
que: « Venite, sumamus vinum, et implemarum
ebrietate, » id est vino aut sicker aebrietate, uti
dixi vers. 2, cap. XXXV. Nota: Viginti pastorum nisi
ita contrarium est aqua saturitas et ebrietas; hec
enim somnum, torporem, hebetinum, tam corpori quam animo adducit: unde et heri, qui ex-
coem alaut ad vigilam, carent ne saturerent; non
enim torpidi indormiunt; sed ut citra saturatio et
comeditur.

**ET ERIT SICUT HODIE, SIC ET CRAS, ET MULTO AM-
PLIUS.** — Notatur pastorum obstinatio et progres-
sus in ebrietate, alisque vitiis jam dictis, illis
ergo sunt septem speculatorum et pastorum vita,
quae hic taxat Propheta: *primum*, *cacitas et i-*
Septem
pastorum
et
principum
postura
gnorantia; *secundum*, *ignavia mutu;* *tertium*, *of-*
ferentia; *quartum*, *ingluvies;* *quintum*, *pro-*an-**
sensus contemptus legibus, et dominum cupiditat-
is; *sextum*, *inxepibilem avaritiam;* *septimum*, *ob-*
stinatio.

Videant Episcopi, Pastores ac Sacerdotes, regno
ac principes ac magistratus, ne in Clero Christi,
aut republica hinc locum habeant aut capiant. Si
enim haec eos occupent, quid de grege eorum spe-
randum? Quocirca ebrietas aut libido in plebeo,
simplex est peccatum; in sacerdotio et magistratu
multiplex, quia multos offendit, et secum in eam-
dem foveam ac ruinam trahit. Graviter ergo Pas-
tores Ecclesie monet S. Petrus, epist. I, cap. 7.

vers. 2: « Pascite qui in vobis est gregem Dei,
gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pas-
torum, percipiet immarcescibilem gloriam cord-
nam. » Verum haec de re plura dicenda sunt Ex-
chiel, cap. XXXIV.

CAPUT QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arguit Judeos praesentes et futuros, qui justos, praesertim Christum, spreverunt, vexarunt, illuserunt. Fo-
undo, vers. 5, arguit eorum idolatriam, quod insano animi imperi studi, ad idola passim fabricanda
et colenda rependerunt instar meretricis, quae ad amatos insent. Unde ita minatur, vers. 12, vindictam et
excidium Babylonicum. Tertio, vers. 14, plementibus, et ad Deum redeuntibus historice promittit reditum
ex Babylonie, per Cyrus, atque sub hoc quasi typo, promittit credentibus et plementibus libertatem a pe-
ccati et diaboli servitu, simulque pacem, et honorum copiam. Nam impensis non est pax, dicit Dominus (I).

1. Justus perit, et non est qui recognitet in corde suo: et viri misericordia colliguntur,
quia non est qui intelligat: a facie enim malitiae collectus est justus. 2. Veniat pax, requies-
cat in cubili suo qui ambulavit in directione sua. 3. Vos autem accedite hue, filii auguratri-
ci, semen adulteri, et fornicariæ. 4. Super quem luisitis? super quem dilatasti os, et eje-
cisti linguam? numquid non vos filii scelesti, semen mendax? 5. qui consolamini in di-
subter omne lignum frondosum, immolantes parvulos in torrentibus, subter emineutes pe-
tras? 6. In partibus torrentis pars tua, haec est sors tua: et ipsis effudisti libamen, obtulisti
sacrificium, numquid super his non indignabor? 7. Super montem excelsum et sublimem
posuisti cubile tuum, et illic ascendisti ut immolares hostias. 8. Et post ostium, et retro
postem posuisti memoriale tuum: quia juxta me discoperiisti, et suscepisti adulterum: dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis fodus: dilexisti stratum eorum manu aperta-
9. El ornasti te regi unguento, et multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, et
humiliata es usque ad inferos. 10. In multitudine vie tua laborasti: non dixisti: Quiescam:
vitam manus tuae invenisti, propterea non rogasti. 11. Pro quo solliciti dimisisti, quiu-
menta es, et mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo? quia ego tacens, et quasi non
videns, et mei oblitus es. 12. Ego annuntio justitiam tuam, et opera tua non proderunt tibi.
13. Cum clamaveris, liberent te congregati tui, et omnes eos auferent ventus, tollent aura: Qui
autem fiduciam habet mei, hereditabit terram, et possidebit montem sanctum meum. 14. Et
dicam: Viam facite, præbete iter, declinate de semita, auferit offendicula de via populi mei.
15. Quia haec dicit Excelsus, et sublimi habitans aternitatem: et sanctum nomen eius in
excelsis et in sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu: ut vivificet spiritum humili-
lum, et vivificet cor contritorum. 16. Non enim in sempiternum litigabo, neque usque ad
finem irascar: quia spiritus a facie mea egredietur, et flatus ego faciam. 17. Propter ini-
quitatem avaritiae ejus iratus sum, et percussi eum: abscondi a te faciem meam, et indignatus
sum: et abiit vagus in via cordis sui. 18. Vias ejus vidi, et sanavi eum, et reduxi eum, et
reddidi consolationes ipsi, et lugubribus ejus. 19. Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei
qui longe est, et qui prope, dixit Dominus, et sanavi eum. 20. Impii autem quasi mare fer-
quentur, quod quiescere non potest, et redundant fluctus ejus in conculationem et lutum.
21. Non est pax impisi, dicit Dominus Deus.

1. JUSTUS PERIT, ET NON EST QUI RECOGNITET. — Dicit cap. præced. vers. 9, excidium Judeos in-

(1) Pergit in hoc capite Isaías expondere economia di-
vine rationes circa Synagogam, et

Primo, causa excidi et ruina supra dictis, cap. 20
9-12, sequentes addit: *primum*, obiect stuprem et

minere, eo quod « omnes in viam suam declinaverant, » et quod speculatori ejus sint canes muti, ebriosi et dormientes. Hic aliam excidit causam, non activam, sed removentem prohibens scilicet justorum mortem et subtractionem. Justi enim sunt columnae reipublicae, eamque sua justitia, quasi columna susstant, tum quia populum et principes verbo et exemplo ad virtutem excent, suntque eis, quod est fermentum pani; tum quis sit meritis et precibus Dei iram colibunt, ne soviat in populi peccata, cumque disperdat. Hoc est enim quod Deus a Ieron. cap. v. 4 : « Circuite vias Jerusalem, et aspice, et considerate, et querite in plateis ejus, an inventis virum facientem iudicium, et querentes fidem: et propitius ero ei. » Unde et Abraham promisit conservationem Pentapolis, si in ea decem justos invenisset. Sensus ergo est, q. d. Isti speculatori et canes muti, dum ad pacula sedent, et audiunt aliquem justum aut misericordem, id est plium in Deum et patriam (hoc enim est Hebreum ὃντις chasid), virum esse mortuum; nihil commoverunt, nec cogitant de eis iustus excedunt et captivitatem Babyloniam. IV Reg. cap. xxxi, 20. Sic abstulit S. Augustinus, Wandalis Hippomenon obsidens. Sic felices illis qui Troja occuberunt, canit Virgilus, I Aeneid:

O terga, quaterque beati,
Quis ante ora patrum Troja sub moenibus alta
Contigit oppere!

Hinc S. Gregorius, libro III Dialog. cap. XXXV, querenti Petro cum boni, qui aliis poterant esse edificationi, et vita hoc citius subtrahuntur? respondet: « Malitia remanentem meneratur, ut hi qui professe poterunt, fastine subtrahantur; et cum mundi finis appropinquat, electi tolluntur, non deteriora videant. Hinc enim Propheta ait: Justus perit, et nemo est qui recognoscit in corde suo; et viri misericordia colliguntur, quia non est qui intelligat. » Ita dum Alfonso cognomento Catholicus, Gallicus rex, Ecclesie columen, et gloriatus Saracenorū triumphis, migravit ad Dominum anno Christi 727, in eis obitu audire sunt in aere voces lauandū omnium et dicentum: « Ecce quomodo tollitur justus ablatus a facie iniquitatis, et erit in pace memoria ejus, » ut refert Tudensis, et ex eo Barolius, anno Christi 737, in fine.

Si de Christo haec accipias, Christus sublatus est a facie malitiae (grace ἀδόξα, id est iniquitas et injuria), id est a malitia Scribarum et Pontificum. Ita Hieronymus: « A facie malitiae, » id est, ait, ut tolleret hominum malitiam et peccata. Et Haymo: « A facie malitiae, » ait, id est, ne quis deinceps in eum possit hominem vis et malitiam.

SECUNDUO, punitentibus et conversis, primo, spondet redditum facilius et gratiam, 14, 15; secundo, exponit consilii sui, circa vindictam et clementiam variantis, rationes, 16-18; tertio, premontati tranquillitatem et pacem, ab impiorum sorte que perturbatio et inquietus est, plane diversam, 19-21.

Primi
quasi
columna
rempo-
blum
susten-
tare.

Imbi ante Christum, tum ecclesis thalamī post Christum. Sic enim et nos defuncti bene precamur, dicentes: « Requiescant in pace. » Septuaginta vertunt: *Erit in pace sepulchra ejus* (scilicet Christi); hanc enim nemo Judeorum, Christi flet hostium, mira Dei providentia, impedivit, *ablatā est de medio*, scilicet per Christi resurrectionem, cum Christus e sepulcro rediivis surrexit. Ita Patres citati vers. 4.

Vide hic quibus mors sit pax et tranquillitas, scilicet iusti, qui eam perpetuo emitunt, et quare pii mortui expectant, nimurum, ne videant mala saeculi, et ut in pace quiescant.

3. VOS AUTEM ACCEDITE HUC, FILII AUGUSTATRICIS.

— A justo qui perit, reflectit sermonem ad impios Judaos, qui fuerunt a tempore Isaiae usque ad Christum. « Filii » ergo *augustatricis* in nomine Hierosolyma, divinationibus et anguris detiti. Hebreum יְהוָה אֶחָד, id est oculus, descendens, idem est quod oculavit, id est oculus observavit, vel stellas, vel aves, vel extra, etc., ut ex illis superstitione conjectetur futura, vel occulta. Hisce enim dedili fueruī Judei, quos proinde cap. II, vers. 6, vocavit *וְיַעֲשֵׂה עָנֵם* (onem), id est oculatores, hoc est observatores.

Quocirca eosdem vocat, « semini adulteri et fornicaria, » id est posteri et filii Synagoga idolatriae et superstitionibus addicte. Notum est superstitione et idolatriam in Scripturis vocari fornicationem et adulterium, quia ursi, vel anima, a Deo sposo suo, ad idola, quas ad adulteros, desecrit. Licit enim Judei tempore Christi non coluerunt idola, erant tamen filii, id est posteri, eorum qui idola coluerunt.

4. SUPER QUEM LUSISTIS, SUPER QM DILATAVISTIS OS, ET EJECTIS LINGUAM? — Hec ut quilibet iustum, de quo vers. 5, a Iudeis subsannatum, sed maxima ad Christum pertinens, ut docent Patres citati vers. 4, qui haec referunt ad irrisiones, libidinia, alapas, convicia, blasphemias et consputations Christi; dilatare enim eos, est conviciari, immo conciviorum plastrum evomere. Secundum et planius, *qm dilatatis os, et ejectis lingua*, significat gestum petulantem insolentie turbae, qui hiant ore, et lingua in modum canis exerta, contumeliose irriti et subsannavit Christum; quod licet diserte non exprimant Evangelista, hinc tamē eos id facies liquet. Idque facile suadent petulantia et malignitas Judeorum in Christo, ex qua et sputa, et sarnas, et quidquid malignitas eis suggerebat, in Christum evomerunt. Ita sanchez.

Forierus haec refert ad Iudeos idola colentes, qui in sacrificiis eorum epulantes et incandescentes religio non ignorant. In quibusdam regiobus informes lapides colebantur, quibus calo delapsis singulare vires divine inesse crebantur. Arnobius loquitur de lapidibus quos ante conversionem sicut ali colebat. Clemens Alexandrinus, ut idolatrie hominem deditum designaret, eum vocabat *lapidum politorum adoratorem*. (Stromat. lib. VII.)

uti est in Evangelio. Forte et in funere eorum festa agebant, et insaniam eorum decantabant, et quod ab eorum increpatiobibus liberi essent, sibi mutuo congratulabantur. Cui expositioni, quis sequuntur non parum favent. »

SEMIN MENDAX. — Hoc est, adulterium vel degener, q. d. Vos esitis Abrakha filii non veri et sinceri, sed spurii et degeneros, quia ab eis fide et pietate degeneratis ad idola et scelerā. Alludit ad semina, quae vel vitiū suū, vel vitio terre a sua specie et natura, in aliam viderem degenerant. Sic enim de tritico degenerante scribit Columella, lib. II, cap. ix: « Omne triticum in locis oliginosis post tertiam sationem converterit in siligineum. » Cujus rei experientiam in agro paterno apud Bellgas vidi.

5. VOS CONSOLAMINI (consolationem quartilis et capitis) IN HIS. — Hebreis est *וְיַעֲשֵׂה נֹחָמִים*, quod a radice *נוֹחָם* significat, qui *consolamentum*, a radice vero *נוֹחָם* *cham* significat, qui *incolascit*, ut vertunt Vatablus et Pagninus, q. d. Vos videbimini furis et cestrio agi ad colenda idola, adic ut et naturalis amoris oblitus parvulus vestros eis immolatis. Alludit ad vesanos amores et *אָסָס* meretricis, de qua dicit Jeren. cap. II, 20: « In omni calle sublimi, et sub omni ligno frondoso, tu prosternebis, meretrix. »

SUTER EMINENTI PETRAS. — Hec enim excavasse et obsecrare animum quadam religiosis suspicione percutiunt, ait Seneca libro V, cap. XL, quasi ex splendore vel antro prodiret numen. Unde ibi erigebant aram; simul ut ibi a pluvia et ventis essent tuti, atque semoti a strepitu transgilliis sacra peragerent.

6. IN PARTIBUS TORRENTIBUS PARS TUA. — q. d. « Pars, » id est sors, tua, divitiae et deliciae tuæ sunt, colori non fleui, qui ante era erat pars hereditatis tuae; sed idola, in torrentibus, id est in valibus, per quas ex montibus torrentes decurrunt; oriuntur enim torrentes ex montibus. Unde in hac eorum origine, quasi quid divinum esset, constituebat aras, ut doceat Seneca loco citato. In hac ergo aliave simili parte torrentium sacrificabant. Secundo, non male Vatablus et Forierius vertunt: *In teibus, glabris, vel politis* (hoc enim significat etiam Hebreum *רְבִנָּתָה*) *lapidibus* *torrentis pars tua*, q. d. Cum vides pulchrum aliquem et ex foreni alluvione aqua lavigatum, aut aliunde politum lapidem positum in torrentibus, illum adoras, et ab eo portionem hereditatis eternam expectas; vel illi tam fidis, illum tanquam, quam portionem hereditarianam (1).

(1) Que fuerit veterum circa lapides et rupes superstitionis religio non ignorant. In quibusdam regiobus informes lapides colebantur, quibus calo delapsis singulare vires divine inesse crebantur. Arnobius loquitur de lapidibus quos ante conversionem sicut ali colebat. Clemens Alexandrinus, ut idolatrie hominem deditum designaret, eum vocabat *lapidum politorum adoratorem*. (Stromat. lib. VII.)

7. CUBILE, — Id est altore. Persistit in metaphora adulterii. Ita enim sepe vocatur idolatria.

8. ET POST OSTIUM, ET RETRO POSTEM (q. d. Non tantum in montibus, sed et post ostium), POSUISTI MEMORIALE TUUM, — id est idolum dei tui, ut illud quasi totale simulacrum, tam intras domum, quam exiens adorares, felicemque et faustum ingressum et egressum, id est omnes actiones ab eo prosperari posceres. Ad hoe enim veteres poserant in edibus suis deos, quos Romani Lares vocabant, eisque suffitum adolescentib; scilicet, ut hi tam ades quam incolas defenderent et fortunarentur. Ita S. Hieronymus: « Nullus, inquit, fuit locus, qui non idolatrias sordibus inquinatus sit, in tantum ut post forem domorum idola poserent, quos domesticos appellant Lares: et tam publice quam privatum animarum suarum sanguinim funderent. Hoe errore, et pessima consuetudine velutius multularum provinciarum urbes laborant, ipsaque Roma orbis domina, in singulis insulis domibusque Tutela simulacrum cerei venerans ac lucernis, quam ad tuitionem eisdem isto appellavit nomine, ut tam intantes quam exunes domos suas incliti semper comemoraret erroris. » Vide Alexandram ab Alexandria, lib. V Genial., cap. xxiv.

Hec fuit Gentilium idolatria; pie vero Christiani permulti, vel ante edes vel in ipsis edibus et officiis collocant imagines B. Virginis aliorumque Sanctorum, quasi patronorum et tutelarum: atque vespere, ante illas ceroes vel lampades accendunt, tum ut eos venerantur, tum ut jugem eorum memoriam et imitationem reficerent, tum ut eos invocent, et benedictionem tam temporalem quam spirituali interpetrent. Nec enim debet ab impia superstitione Geatulum vinius pium religionem fidem, qui propinde sibi et aliis iugem Dei et Sanctorum memoriam ac presentiam, per crucis, imagines, altaria, etc. exhibet et repraesenteb; debet.

QUA JUXTA DISCOPERIUSTI (lectum), et (in eo) SUSCRIPTUS ADULTERUM, — q. d. Non tantum foris, sed et in mea domo, id est templo, quasi in eodem cubili et lecto, suscristi in mei injuriam adulterum id est idolum et diem.

Notat Achaz regem, qui in templo Dei posuit et coluit deos Damasci, IV Regum, cap. xi, 10. Idem fecit Manasse, IV Regum, cap. xx, vers. 4. Unde et Ezechiel, cap. viii, 44, queritur Judea Adonidis simulacrum in templo possuisse. Et Jerem. cap. xxxii, 34: « Posuerunt, ait, idola sua in domo, in qua invocatum est nomen meum. » Addit Sanchez notari immolationem et concremationem filiorum in Topheth, quem erat iuxta Jerusalem et templum.

DILATASI CUBILE TUUM. — Notat Achaz, qui altare solito magis, instar altaris Damascenii, beat erexit. Rursum arguit, quod quam plurimas, passim in lucis, valibus et torrentibus, aras idolis

construerent. « Dilatasi » ergo, id est multiplicasti.

DILEXISTI STRATUM EORUM (adulterorum, scilicet idolorum) MANU APERTA, — id est opere, studio ac gestibus meretriciis, non oculis, sed manifestis et publicis. Meretrices enim gestu manuum illecebrosi aliquantum amassos. Alii, « aperta manu, » inquit, id est liberaliter dans et largiens eis multi munera, puta vestimenta, ornamenta, oblationes, etc. Tertio, Forerius, « aperta manu, » id est profuso opere et monumento, fabricando scilicet eis templa, aras, titulos, aliquaque monimenta publica.

9. ORNASTI TE REGI UNGUENTO. — Biblia Plantina pro regi habent regio, id est optimo et prestatissimo: sed legendum est, « regi. » Ita enim habent Hebrei et Latina Romana. Per regem S. Hieronymus, Rupertus, Sanchez et alii accipiunt idolum Moloch: hoc enim hebreica, regem significat, cui Iudeos idolatrias se ornasse et unxisse, ut cum ita colerent magnificienter, instar spouse immo meretriciis (ad eam enim passim hic alludit), indicat et arguit hic Isaies. Alter Forerius, qui per regem accipit regem Assyriorum, qui, inquit, Judea occurrerunt cum unguento et multiplicitbus pigmentis, quasi meretrix, que adultero vult placere. Rursum per hec intelligit balsamum, aliasque pretiosas merces et munera, quas eidem obtulerunt, ut eum sibi conciliarent. Huius sensu nonnulli favet, id quod subdit: « Misisti legatos tuos procul. »

MISISTI LEGATOS TIOS PROCUL, — q. d. Non contenti patriis et viciniorum idolis, etiam legatos misisti ad remotos Assyrios, Chaldeos et Egyptios, indeque tibi amios, id est idola, accesseristi. Idem fusa traet Ezechiel, cap. xxviii.

ET HUMILIATA ES USQUE AD INFEROS, — q. d. Quae clime cultrix Dei eras sublimis et gloria, iam cultrix demonum, depressa es in lunapar et balthrimum libidinum, id est idolatria. Hebrei enim dicunt feminam humiliari, cum cognoscatur et violatur; hoc enim est summa eius humiliatio, id est ignominia et viltas. Vide dicta Jerem. 1, 16. Ita Monachus ille, uti refert S. Joannes Abbas apud Palladium in Lusiaca, XLIV, superbe fideis sua sanctitudi et meritis, tentata et vicius a demone apparet ei in specie mulieris, et illiciente eum ad libidinem, dum cum ea congregari vellet, spectrum evanuit, atque audita est vox demonum irridendum in aere, ac dicentum: « Qui se exaltat, humiliabitur. Tu vero usque ad celos es quidem exaltatus, humiliatus vero es usque ad abyssos. » Quare desperans Monachus in mundum reversus est.

10. IN MULTITUDE VIE TUE LABORASTI: NON DIXISTI: VERA QUIESCAM. — Viam vocat, via institutum, mores, religionem, studium scilicet multiplicandi idola quasi dicat: tu accersidens undeque omni um Gentium idolis, hisque multis fabricandis, erigendis, ornandis, colendi laborasti et fatigasti te-

pec tamen vis quiescere, sed quasi eorum amore insana, magis in dies in hisdem laboris et frustra fatigis te. Pro quiescam Vatablus et Forerius vertunt, desperatum est, aut, deficit me animus (hoc enim significat Hebreum, θερηνος), Ideoqua fessa quiescam, ut recte verit Noster.

Nota: Minus fuit Gentium, quas Judei imitati sunt, ut Iohannes et dicit multiplicandis vesania. Et superstitutionis deinceps cecili Confititas, ut culibet herbe, radici et rei suum assignaverit deum. Ita Pemonia ab eis conservata est dea pomorum, Meliona mellis, Flora florum, Cardea cardinum, Hippoena equorum, Babona boum, Segesta setum, Seia seminum, Agonius rerum agendarum, Aius sermonis. Triplus horum, Hymeneus nuptiarum, Fidius fidis, Angeroma silenii, M-istrina medicamentorum, Lincentius linicum, Myagruss muscularium, Portunus portuum, Eanus peregrinantium, Janus januarium, Nomus reprehensionis, Consus consiliorum, Vitianus vite, Rubignis rubiginis, Eolus ventorum, Scenius scenis, Vallonia vallum, Vitalia leticie, Hebe juvenitus, Manilarum (tres enim in ostio posuerunt deos tutelares, ut patet ex dictis), Libitina sepulchorum, Pitti eloquentiae, Carnem fatorum, Volupta voluptatis, Rumilia pruerum lacientum, Pecunieris, Collina collum, Tatilina defensionis, Numeria numerorum, Edulica edulorum. Quin et mortis ac mitis, sic Eusebius erat deus ægrorum, Libitina libidinum, Mea monstrorum, Vacuna vacantium et olosorum.

Bonique divinitatum ipsis non tantum virtutibus, sed et vitiis moribusque assignarunt, ut pudicitiae, concordiae, meati, clementiae, fiducie, paritate et pesti, febri, morti, senectuti, paupertati, fortuna, risu, Quo delabitur, in quod barathrum ruhi homo deserens Deum et desertus a Deo?

VITAM MANUS TUE INVENISTI. — Primo, Leo Castrius, « vitam, » inquit, id est desiderium, « manum, » id est affectuum tuorum (hi enim sunt quasi manus animi), q. d. Invenisti quod desiderabas et optabas, scilicet amatum tuum idolum. Secundo, q. d. « Vitam » id est opes multas, quibus vivas et vitam splendidam agas, « manum » labore acquisisti; propterea neglexisti Deum, nec eum rogasti. Divite enim divites inlant, ut his confisi, Deum negligant. Ita S. Hieronymus, et Forerius qui et addit: in nomine vitam est vita. « Vitam » enim vocal peste, ipsamque mortem, quam tamen ipsi vitam reputabant. Ita prodi multi laborent et sudant, ut status et opes, quibus lauivit, consequantur, et putant is: vita parare, cum laqueum anime et siepe corporis sibi parent. Tertio, et optimo, « vitam » vocat idola manu facta; tum quia ab illis opes et necessaria, lmo lautilias vita sperabant: tum quia illorum erant amasii. Hos enim meretrices solent vocare suum cor, suam animam, suam vitam. Unde sequitur: « propterea » Deum non rogasti. » Est ironia, uti jam dixi.

Hec minni ingebam, que nunc Eurasique Nostre

Iacta dolorosa vita per Armenios.

13. QUI AUTEM FIDUCIAM HABET MEI, HEREDITATIB TERRAM, — q. d. Longe alter accidet his, qui se eximunt salutem et vitam mihi crediderunt. Illi enim terram sibi promissam, montemque Sion tunc extremum, tum celestem possidebunt. Significat Judeos, non idolis, sed bene credentes, et in eum sperantes, e Babylone in Ierusalem reddituros: sed sub illis intelligi justos, speciales.

Deum, possessuros tum Ecclesiam, tum terram viventium in celis. Ita S. Hieronymus, S. Cyrilus, S. Thomas, Baymo, Forerius et alii.

Quocirca Theodorus non male per terram hanc accepit Judeam, et totum orbem per quem Christi Ecclesia est sparsa; ita ut fidelis Ecclesia civis, per eam quasi hereditet et possidat totum orbem; hocque hic promitti. Fideli ergo totus mundus divularum est.

Vers. 14. 14. ET DICAM: VIAM FACITE. — Hebreia יְהִי שׁוֹלֵת, solta, id est sterna, sternite, vel, elevate, elevare, id est agresta terra minuta et aptate viam, atque innundant et aptantur viae in locis palustribus. Ita Vatablus et Forerius.

DECINATE DE SEMITA, — id est de semita re-purgeate, everrite sordes, sexa, liga, etc. Hebreia est. יְהִי שׁוֹלֵת panua dherch, id est date faciem, id est planam et pulchram superficiem, via; vol angulata viam, id est ad angulum et lisceum equitatem viam. Sensus est, q. d. Complanabo, facilemque et expeditam faciam viam per Cyrus Judei fidelibus Babylonie redemptum. Multo magis dicam Apostolis: Complanate viam credentibus et contendentibus in Ecclesiis, as postea per eamdem pergentibus in Sancta sanctorum in celis. Ita S. Nazianzenus, orat, ad acentum 130 Episcoporum, et S. Hieronymus ac Cyrius, qui aiunt idem huius dicti, quod predicti cap. xl, 3: « Parate viam Domini. »

Vers. 15. 15. EXCELSUS, ET SUBLIME HABITANS ETERNITATEM, etc. — Est hypotyposis et viva descriptio divinae Majestatis. Hanc enim opponit vilibus, multis, impotentibus, sexae et ligneis idolis. Ubi nota miram amplitudinem Dei et magnificentiam, qua summa diuinitas et extrema combinat: nimur, jungit summum et immum, puta celum et humilium. Scut enim habitat in celo, sic et in humili. Rursum jungit eternitatem et contritionem, sive contritum et contusum. Sicut enim habitat in eternitate; ita et in contrito, quasi in tabernaculo et templo suo: nempe Ious Ia humiles et contritos elevat usque in celum, usque ad eternitatem.

Pulchre S. Augustinus in Psalm. cxi, ad illud: In aliis habitat, et humiles respicit Deus, ait: « Sic exaltat humiles, ut non raciat superbos. Itaque et in aliis habitat, quos exaltat, factice sibi eos celum, hoc est, sedem suam; et eos tamen non superbos, sed semper subditos; intuendo etiam in ipso celo humilia respicit, in quibus excelsis habitat; Spiritus enim per Isaiam ita loquitur (elat hunc locum Septuaginta): Hec dicit Altissimus in excelsis habitans, in eternum nomen eius: Dominus altissimus in sanctis requiem habens. Expositus quod dixerat, in excelsis habitans. Hoc enim plenus elocutus, in sanctis, inquit, requiem habens. Sed qui sunt sancti, nisi humiles, qui pueri landant Dominum? Itaque adjungit: Et pusillanimis dans magnanimitatem, et dans vim, qui in humilitate cordis sunt, in quibus sanctis requiem habet, his pusillanimis dat magnan-

mitatem. Dans utique magnanimitatem excelsos facit, in quibus requiem habens in excelsis habitat; sed quis pusillanimis dat magnanimitatem, eadem excelsa in quibus habitat, humilia respicit. Et inferius: « Humilia respicit Deus in celo et in terra; quia meminerunt uniques quia fuerint per suam malitiam, » sollicit terra et terreni: « quid faci sint per Domini gratiam, » scilicet celum et celestes.

HABITANS ETERNITATEM, — q. d. Habitans celum empyreum incorruptibile et aeternum. Secundo, « habitans eternitatem, » id est in eternitate, in regione eterna, cuius mensura est non tempus hominum, non evum Angelorum, sed « eternitas SS. Trinitatis. » Tertio, proprie « habitans eternitatem, » id est habitans in seipso, quia est sue « eternitas, » habitans in sua deitate, que est ipsam eternitas, « regna ac « immensitas. » Sic enim haec deitatis extensionem, ita illa episem duratofem, quasi mensura. Neo illa loco aut tempore alio creato mensurari potest. Hinc Deuter. xxxii, 26 et 27, Deus vocatur « ascensor celo; habitaculum ejus sursum, » hebraice, habitaculum ejus antiquas, hoc est eternitas. Vide ibi dicta. Deus ergo ex altissima eternitatis specula, omnia tempora, presentia, praeterita et futura infra se labentia, circulantia, fixa et immota consistens, contemplatur.

Qui ergo audelas ad Deum, ascende a terra in celum, a carne ad spiritum, ab hominibus ad Angelos, a tempore ad eternitatem. Deus enim est, cuius natura est maiestas, cuius locus est immensitas, cuius tempus est eternitas, cuius vita est sanctitas, cuius vis est omnipotens, opus misericordia, ira justitia, thronus sublimitas, sedes humilitatis. Pro habitans eternitatem, id est eternus, Syrus vertit subinde, giganter secundum. Ubi nota: Syr passim in Officio divino eleganter et significanter Deum vocant Gigantem secundum. Priso enim gigas significat Dei magnitudinem, maiestatem et immeasitatem, qua res omnes superat celos et toto orbe eminet umi gigas in cœtu populi. Secundo, significatur Dei fortitudo, potentia et dominium, quo in seculis omnibus dominatur et gigas Pygmae. Tertio, significatur Dei eternitas, que se per omnia secula quasi gigas extendit, illa impler, illisque separatur, inde illa transcendent et complectitur, ut gigas complicitur tuis pusionem. Sicut ergo Deus a Paulo, I Thess. cap. 1, vers. 17, vocatur « Rex secundorum, » a Mose, Deut. xxxii, 26: « Ascensor celo; habitaculum ejus eternitas: et subter brachia sempiterna, » hebraice, sub brachis ejus secundum: ita a Syro vocatur Gigas secundorum. Sicut a Danièle, in Nabuchodonosore, Daniel. iii, 10, Deo datur hoc elogium: « Regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus in generationem et generationem. » Et ab Isaiâ, cap. xli, 4: « Vocans generationes ab exordio. Ego Dominus, primus et non viissimus ego sum. » Et a S. Joanne et al., Apoc. 1, 8:

Argumentum Prophetæ est tale: Dei tanta est subtilitas, amplitudo et magnificencia, ut, cum sit excelsus, humilia respicit; cum sit in celo, consideret ea que sunt in terra; adeoque cum celum inhabitet, cohabit quoque humilibus et abjectis; rursum cum sit eternus et impassibilis, contritus tamen et contusos cura et cordi habeat, ut eis medeatur: ergo decet eum non in perpetuum litigare, sed in Babylonie et captivitate humiliatos, contritos et contractos reducere, curare et sanare. Qui ergo calamitibus fructus est, berigam rursus et clementem mox experit estis, berigam rursus et clementem mox experit estis. Nam mortalia et temporalia curar eternis, fracturas peccatorum sanctos, humiliatos et abjectos excelsus et sublimis. Atque hoc in re vult nos eum imitari, eique cooperari. Ita Forerius.

Ur viviscer, — ut recreet, erigat, restauret, itaque qui vivificet. Humiles exitu et constiuit, vel ex afflictione quam patiuntur, vel ex demissione et compunctione, videantur morificati et quasi mortui voluntatibus hujus vita et rebus hujus mundi. Unde Deus os ergis, consolans et laetificans, eos rursus vivificat. Ita Sanchez. Huc alludit S. Paulus: « Qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus, » II Cor. cap. vi, 6.

16. USQUE AD FINEM. — Deus noster in finem diligit, quia in finem amor et terminum, ultra quem amor progreedi non potest, pertinet. Hoc est, quod de Christo itero ad mortem ait S. Joannes, cap. xii, 1: « Cum dilexisset suis, qui erant in mundo, in finem (tum vite, tum amore) dilexit eos. » At non in finem irascitur; neque enim iratus fundum iræ exhaustur, ut tantum puniat, quantum vel ira suggestit, vel peccata nostra merentur, ille cum Deus diutius in ira persistere, orat Petales: « Ut quid, Domine, irasceris in finem? »

QUA SPIRITUS A FACIE MEA EGREDIETUR, ET FLATUS EGO FACIAM. — Primo, Hieronymus Prado sic explicat, q. d. Effundam furem meum in impios cum flato et salivis, quasi iram despumando.

Secundo, Hugo, q. d. Efflabo et exspirabo meam iram: itaque non irascar in finem; sed irasci dicinam, ac Iudeos Babylonie reducam. Sic enim irati crebra respiratione et anhelitu efflant et exspirant suam choleraem.

Tertio, idem Hugo, q. d. Impi quasi adverso vento acti sunt in syris et scopulis, puta in Babylonem; sed ego secundum eis ventum adipiscabor, ut inde in pertium salutis in patriam navigent.

Quarto et magis genuine, « spiritus et flatus, » id est anima ego facio et creo, q. d. Ideo esset quis creavi amo, misereor, eorumque delicias, si humiliantur et conterantur, ignosco. Non ergo illi, que a me habeant et vivant et spirant, irascar in patrum. Ita Theodorus, Chaldeus, Cyillus,

Augustinus et Augustinus, epist. 146, Ad Forerius et alii. Alludit ad Gen. cap. ii, 2: pravit in faciem ejus spiraculum vite. »

Quinto, ali per flatum accipiunt animam; per spiritum, Spiritum Sanctum, ejusque gratiam et vim anima a Deo afflatam. Ita Haymo et Tertullianus, lib. De Anima, cap. xi, et S. Augustinus, lib. VII De Genes. ad litt. cap. xiv. Unde Symmachus, Aquila et Theodotion vertunt: « Spiritus qui omnia obligat et circumdat, scilicet, qui vegetat et vivificat est omnium. Ille et Plato dixit Deum esse spiritum et animam mundi, q. d. Ut ego creavi animas, ita eis dabo Spiritum Sanctum: cur ergo eis irascar in finem? Sane non irascar; sed iram vertam in clementiam et misericordiam. Ille sensus potius mysticus est quam litteralis.

Verum nota: Pro egredietur hebreice est ἤγειρονται, cuius radix ἤγειραι, cum dicuntur de anima, vel spiritu hominis, significat illa occurrari, obtegi et obrui, ut cesseret, ne amplius conspicantur, uti fit in ingeniis animi et spiritu afflictionibus, angustiis et lipophyis, cum deficiunt, et deliquium patiuntur. Sensus ergo est, q. d. Ego sum qui humilium et contemptum spiritus, id est animas et halitus vitales deficerem et quasi egredi facio: ego etiam sum qui rursus eisdem facio, id est refacio, recreo et vivifico; « ego sum qui mortifico, et vivifico: qui deduco ad inferos, et reduco. » Quare non irascar in finem: sed cum animas per captivitatem, similem eternum humiliare et contrivero, rursus earum misertus, eas erigam, consolabor et laetificabo, Ita Forerius. Unde et Leo Hebreus vertit: « Quia spiritus ante faciem meam defecit, et flatus ego feci. »

Quare minus recte (multa enim suppone coguntur) Symmachus et Aquila vertunt active: Spiritus meus qui a facie mea egreditur operi, obtegit, utrumpat omnia, q. d. Ego sum qui spiritu meo vivifico omnia. Minus recte et Vatablus sic vertit et explicat: « Spiritus a compatri meo induit corpus, et animas ego creavi, id est ego creo spiritus et animas, quas postea in corpus immitto, eoque quasi vestre induco. »

Nota: « egredietur, » id est egredi solet. Futurum enim Hebreis significat consuetudinem. Loquitur de gravi tribulatione, mortis, angustiis, in quibus quasi anima obrui et egredi videtur; quam Deus per letitiam et consolationem quasi restituit et vivificat, ut dixi. Quocum tristibus et anxis hoc versus recte accommodatur: hi enim habent spiritum obsecutum, obnubilatum, et quasi egredientem e suo statu et loco. Loquitur enim Prophetæ, non de prima creatione, sed de recreatione, consolatione et laetificatione animarum, tum in Babylonie, tum sub peccato et dampno captivarum et gravitorum afflictarum. Unde subdit: « Sanavi eum, et redaxi eum, et reddidi consolaciones ipsi, et lugentibus ejus. »

Denique ἤγειραι valde aperte verti potest sic: « Spiritus a facie mea obtegetur, vel impulset, id est involutus exhibet, ut halitus exit ab ore convolutus tempore frigoris. Simili enim modo Deus

quae exspirat spiritum et animam homini, dum eam crevit et in corpus immittit. Unde explicans, subdit: « Et flatus ego faciam. » Hoc enim posterius hemisichium more Hebreo, explicat prius, huic sensui faveat nostrum « egredietur », et communiter Interpretes, ut dixi expositione quarta.

17. PROPTER INQUITATEM AVARITIE EUS IRATUS SUM. — Hec est avaritia, de qua Scribas culpavit eum, p. preced., 41, sicutque haec mater et origo omnium vitiorum. Nam, ut ait Apostolus, « radix omnium malorum est cupiditas, grecce φιλαργυρία, id est amor argenti. Quare pronomen eius referit ad Israelites, quasi substantivum notum ex circumstantiis, juxta Canon. XVII, Vers. 8. Gregorius, XV Moral, cap. xii: « Avaricia desideratus rebus non existinguitur, sed augetur. »

Secundo, S. Hieronymus per avaritiam accipit peccandi libidinem insatiablem; Hebreum enim γεννητης beta quanvis cupiditatem significat. Et sic avaritiam per libidinem accipit Apostolus, Ephes. ii, 19: « Qui desperantes, semetipsos tradidicunt impudicitiae, in operationem immunditudinis omnis, in avaritiam. »

Mystice, avaritia spiritualis est, cum in docendo, concionando, et iuvandis proximis quis parvus est, torpidus et frigidis, cum gratia Dei parcer utitur, cum dona Dei sibi data parcer et aegre pars communicari: hunc irascerit Deus, et sepe dona auferat, et sinit eum vagari et sequi suas concupiscentias.

ASCONDI A TE FACIEM MEAM. — Hebreus est, percussi eum abscondendo. id est percussi eum absconde et latenter, inquit Forerius. Putabant enim Judei a Chaldeis perculi; sed Deus erat qui latenter per eos percutiebat peccatores. Secundo, melius Noster in absconde solitum accusativum subintellexit, scilicet, faciem meam. Sequitur enim: « Et indignatus sum, » Indignabundi enim faciem avertunt ab eo cui indignantur, itaque eum ab illo abscondunt.

ET ABIT VAGUS IN VIA CORDIS SOL. — Haec gravis est pena, cum quis a Deo derelicitus similitus vagari, et impuno sequi suas concupiscentias, juxta illud Psalm. lxxx, 43: « Dimisi eos secundum id est in desideria cordis eorum, ibi in adiunctionibus suis. » Alludit ad Cain, qui post fratricidium dixit: « Ego vagus et perpeditus in terra, » Genes. iv, 14. Pro vagus hebreus est conservus, vel reversus. Unde Septuaginta vertunt, maren: quod S. Chrysostomus ad Theodorum Iepsum, et alii exponunt, nemens: quasi haec fuerit causa ejus quod sequitur: « Et sanum eum, et reduxi, » q. d. Populus moerens abit captivus in Babylonem: unde hac calamitate ad se reversus penituit; quocirca et captivitate eum liberavit, et in patriam reduxi. Ita S. Thomas, Forerius, Hugo et alii. Verum nostra versio priorem sensum sequitur. Nam vagari in via cordis est regni coquendus, non autem duci in Babylonem.

18. VIAS EIUS VIDI, ET SANAVI EUM. — q. d. Vidi eum vagum et errantem, ac abeuntem in ruinam; misericordia ergo ejus sum tandem, eumque per flagella, plasque inspirationes excitavi, ut suum errorem perculimus agnosceret, ac ad me rediret; itaque redirentem sanavi. Loquutus de Iudeis in Babylonie captiis, ibique penitentibus, quos proinde Deus et anima et corpori sanavit, ac reduxit in patriam. Sed sub his intellectus infideles et peccatores, vagantes per idola ac via, tandemque penitentes, quos Deus salvat, et reducit ad Ecclesiam pristinumque gradus et glorie gradum.

Et REDIDIT CONSOLATIONES IPSI (populo meo vago iam dicto), ET LUGENTIBUS EIUS. — Et significat id est, q. d. Consolatus sum populum, id est lugentes, id est afflictos et penitentes, in populo. Loquitur de reductione e Babylonie, et antitype, et peccato. Nam typum cum antitypo saepe conjungunt Prophetae. Ita Forerius et S. Hieronymus. Vide Canon. V. Huc alludit Christus, Matth. v, 5: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. » Chaldeus verit: Dedi consolationes ipsi et his qui lugebant super eos, puta amicis et vicinis lugentibus Judeorum causam et arumnas.

19. CREATI FRUCTUM LABORUM PACEM. — Primo, per fructum laborum, Hugo et Adamus accipiunt mercede orationis, que labii proferi solet, ut sit metonymia, quasi dicat: Dedi Iudeis in Babylonie et quibusvis peccatoribus afflictis, lugentibus ac penitentibus, meque invocantibus, profuctu et mercede orationis sua pacem. Nihil enim mentem in omni tribulatione, ac presentim in contritione ac penitentia, ita serenat ac pacat reddit, ac oratio. Pro fructum enim hebreico est בְּנֵי נַחַם, id est prouentum. Porro Pax, Iudeis data per Cyrum, typus fuit pacis, id est libertatis, quietis et afflimenti bonorum spirituum datum per Christum. Hic sensus maxime planus, ideoque genuinus videtur. Denique, « creavi, » id est creabo. Pax enim haec utraque tam nova, tam mira, tam magna et divina fuit, ut vere dici potuerit a Deo creata. Sic enim in Scriptura creari dicunt res misera, afflita et quasi mortuaria, cum renovatur, restauratur, novumque vigorem et vitam accipi. Sic orat Psalms, ut Deus plantas, resque omnes hieme algidas et quasi mortuas in vere revivescere et reviviscere faciat, dicens Psalm. ciii, 30: « Emittes spiritum tuum, et crea buntur: et renovabis faciem terra. » Sic David ob peccatum adulterii spiritaliter mortuus, iam penitens orat, Psalm. l, 12: « Cor mundum crea in me, Deus: et spiritum rectum innova in visceribus meis. » Sic cap. lxiiii, 17, ait Deus, quod in resurrectione creabit celos novos et terram novam. Sic in Pentecoste oramus Spiritum Sanctum:

Veni, Creator Spiritus,
Meutes tuorum

jaclantur: imo, ut ex Hebreo verti potest, manum non sterco et lutum ejiciunt.

Et REDUNDANT FLUCTUS EIUS IN CONCULATIONEM ET LUTUM. — « Conculationem » vocat res viles, sordidas et putidas conculatione dignas, ut sunt spume, cadavera aliquae maris ejectamenta, q. d. Sic fluctus maris ejus in littus quisquiliis et res putidas ac conculeandas, rursum spuma, quae terra mixta factum habet; ita assidue cupiditatem e corde implo ejiciunt et despiciunt putida peccata. E contrario, sicut mare aliudcum ad conchas et gemmas, eas expurgat et exploit; ita vestus et agitatio ac persecutio piorum eos purificant et clarificant. Alii si explicant, q. d. Siue fluctus maris a terra resorpi lumen faciunt, quod conculeantur: sic impli a Deo et hominibus conculebuntur in die iudicij, uti Iudei jam ab omnibus conculeantur. Ita S. Hieronymus.

Denique, quia Hebreum טבָרֶת rephe signifieat conculationem, perturbationem, cumnum, lutum, sternas, etc., a radice טבָר repah, id est conculeare, et conculeando perturbare. Significante veritatem Vatablus: Impi autem instar Euripi fremunt, qui nesci quietescere, cum aqua ejus limo et luto turbantur, id est, ait: Cujus aqua propellunt ad littora cumnum et lutum. Rursum Procopius: Impi, ait, animi fluctuationem patinatur, maris instar sepsos ut insentes, quod quo fluctus ad littora trudit, assidue partem quidem, sed corudem in se refexionem sursum pati coguntur.

21. NON EST PAX IMPIS, DICIT DOMINUS DEUS. — Est epiphomena. Septuaginta vertunt: Non est gaudium impis. Nota hic sanctitatis fructum esse pacem animi, et gaudium in Spiritu Sancto; impatis vero fructum esse animi perturbationem, ac consequenter voluptatis illicitas plus felis quam melius habere, et tandem desinere in sordes et penas, tum presentes, tum eternas. Ita videmus gulam mille affere curas, desinere in febres, colicas, catarrhos; libidinem in vomicis, lucem venereum, carcinomatam; superbos assidue jactari invidili, odili, angoribus, ac tandem descendere ad probra et ignominias.

« Quid prodest, ait Seneca, epist. 57, totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erant, placida composta quiete: nullum est. Nulla placida quies est, nisi quam ratio composita. Et Horatius, lib. II, odes xvi:

Non enim gaza, neque consularis
Shanavet licet miseris famulis
Mentis, et caras laetaque circum
Tecta volantes.

Et inferius:

Nec leves somnis timor, aut cupido
Sordidus auctor.

Melius et plenius S. Augustinus, lib. XIV De Civit. VIII. ostendit impiorum de peccatis gaudia esse

falsa, et perturbationibus plena. Praecare S. Gregorius, XXXIII Moral. ii: «Ludus est daemonum, cum vagas et instabiles animas de vido rotant in vitium.» Idem in Psalm. vii Panthei. «Infer multiplices humanae anime tribulationes, et in-

numerabiles afflictionum molestias, nulla major afflictio, quam conscientia delictorum. Superest itaque ut in tribulatione positus peccator, ad Deum recurrit, in quo solo vera est consolatio.»

CAPUT QUINQUAGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iuxta Prophetam, cap. praeced. in fine, *Judeos penitentes, justos et pios, Babylone reddituros, abitores in Iudea pacem, non vero impios: nam non est Pax impiorum. Nunc docet justorum iustitiam et pietatem, non tam esse sitam in jejuno corporali et celebratione festorum, ac ceremoniis externis; ut falso putabant Judaei (qui murmurabant contra Deum, quod cum haec facerent, nihilominus tot calamitatis premeruntur), quam in interna pietate, abstinentia a vitiis, misericordia et charitate. Quare haec spectat Iudeos ante Christum, ut patet ex Zachar. viii, qui multa ex haec cap. citat; a pari tamen, tunc et majori, ad Christianos pertinent: illorum enim iustitia major debet esse et purior quam Scribarum et Phariseorum, ut docet Christus. Occasio hujus sermonis et prophetie de jejuniis fuit, quod Iudei, vastata urbe per Chaldeos, ad reproptionib[us] Numen, instituerunt jejunium quarti, quinti, septimi et decimi mensis, ut patet Zachar. viii. Unde mirabantur et murmurabant, quod Deus eos non exaudiens, nec Babyloniam captivitatem soleret, pacemque promissam redirebet: quibus respondet Zacharias idem quod hic Ioseph. Idem fecerunt Iudei in vastitate sub Tito, et faciunt etiam nunc. Omnes enim sanctimonianum, vimque propitiandi Numen, ut mittant eis Messiam, ponunt in jejuno. Hinc et Pharisei illis arrogantia sanctitatem dicebat: Jejuno bis in sabbato, Lue. xviii, vers. 12. Subetur ergo clamare Propheta tubuli voce, jejunium Judeorum, mixtum et contaminatum immisericordia et iustitia, scilicet litibus, contentiobus et pugnis, non placere Deo. Deinde, vers. 6, doct quidnam sit verum jejunium, Deo gratum, scilicet jejunare ab iniunctitate, cibare pauperes, nudos vestire, etc. Horum enim causa jejunium institutum est. Denique, vers. 8, si id fecerint, promittit eis iustitiam, sanitatem, illuminationem, etc., vers. 12, quod in eis adscibebuntur deserter scelerorum, et vers. 14. Tunc, ait, dilectaberis super Dominum, et sustollane super altitudines terra, et cibabo te hereditate Jacob patris tui. Porro, vers. 8, et deinceps assurget ad Christianos: illi enim potius quam Iudei ista, qua dixi, pristinatur: quoceira et promissa tam ampla, jam dicta, a Deo pro illis accepserunt (i).*

1. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo sceleram eorum, et domui Jacob peccata eorum. 2. Me etenim de die in diem querunt, et scire vias meas volunt: quasi gens, quae justitiam fecerit, et judicium Dei sui non dereliquerit: rogant me iustitia: appropinquare Deo volunt. 3. Quare jejunavimus, et non aspexisti: humiliavimus animas nostras, et nescisti? Ecce in die jejuni vestri invenitur voluntas vestra, et

(i) Isaías economizae divinae rationes circa Synagogam, quas, cap. lv, lvi, lvi, prosecutus est, hoc capite et sequenti absolvit, iudicium del proclamando et ministrando, que possunt aperte ad ea tempora referri que Christi Domini adventus processerunt, quibus cum preter idolatriam omni genere scelerum contaminari essent ante Deum, exteriori et carnali justitia tantum contenti, putabant male secum Deum agere, quod non Messiam miserent, ut eam a tantis calamitatibus, quibus post reditum e Babylone premebantur, liberaret.

Primo igitur, magnas voces edere Propheta jubetur, et actio generatim proponitur ab eodem contra Iudeos divinorum consiliorum rationem tenere, et in omnibus eius actionibus divinam voluntatem collimare simulans, 1, 2.

Secundo, exceptionem factam a Judaeis ad jejuna sua

provoacanthus, refutat Isaías, perstringendo horum defectus jejuniorum, scilicet cum propria voluntate, duritia in repetendo debito, et animo ad contentiobem et dissidiem intento coniectorum, 3, 4, .. in sola carnis maceratione alsique interiori penitentia consistentium, vers. 5.

Tertio, designat conditiones justa jejuniorum, scilicet opera iustitiae, charitatis et misericordiae, 6, 7, pro quibus spondet liberationem a malis presentibus, securitatem a futuri, nec non conversionem fortunae adversa in florentissimum, 8-12.

Quarto, se videtur in superioribus ita opera misericordie exigere, ut his contentus cultum parum curaret, addit aliam conditionem ad Deum pertinentem, precipite observantiam sabbati et legis, et addicit bona olim promissa cum hereditatis promissione, 13, 14.

omnes debitos vestros repetitis. 4. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percritis pugno impie. Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. 5. Numquid tale est jejuniuum quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? numquid conforquere quasi circulum caput suum, et saccum et cinerem sternere? numquid istud vocabis jejuniuum, et diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis jejuniuum, quod elecit: dissolve colligations impietas, solve fasciculos deprimentes: dimitte eos, qui contracti sunt, liberos, et omnes onus disrupme. 7. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despicias. 8. Tunc erumpet quasi manu lumen tuum, et sanitas tua citius orietur, et anteibit faciem tuam iustitia tua, et gloria Domini colliget te. 9. Tunc invocabis, et Dominus exaudiet: clamas, et dicit: Ecce adsum, si abstuleris de medio tui catenam, et desieris extendere digitum, et loqui quod non prodet. 10. Cum effuderis esurienti animam tuam, et animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, et tenebrae tuae erunt sicut meridies. 11. Et requiem tibi dabit Dominus semper, et implabit splendoribus animam tuam, et ossa tua liberabit, et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cuius non deficient aquae. 12. Et edificabuntur in te deserta scelerorum: fundamenta generationis et generationis suscitabis: et vocaberis aedificator sepium, avertens semitas in quietem. 13. Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam, in die sancto meo, et vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, et glorificaveris eum dum non facis vias tuas, et non invenitur voluntas tua, ut loqueris sermonem: 14. tunc defelectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terre, et cibabo te hereditate Jacob patris tui; os enim Domini locutum est.

1. CLAMA. — Hebreice est: *Clama in gutture. HOE* est, ut Septuaginta: *Clama in fortitudine, ne parcas gutturi et voci tua.*

2. ME ETENIM DE DIE IN DIEM QUERUNT, ET SCIRE VIAS HEAS VOLUNT. — Primo, q. d. Simulant se querere Deum, Deique voluntatem, ad eam se collimare,

ac satager quanto modo eam implore, eique magis placere possint. Secundo, q. d. Inquirunt mecon-silia et decreta, eorumque rationes; ut de adventu Messie, cur differatur? quare permitat Deus populum suum in Babylonie detinere et indigna pati, etc. Ita Forerius. Unde tertio, apte Cyrrilus et Sanchez, q. d. Vocant me in ius: allegant enim suam iustitiam, measque vias, id est consilia, accusant in-fidelitatis et iniquitatis, quod promissum eis pa-cem et bona non prastem; querunt enim dicunt quod quotidie: «Quare jejunavimus, et non aspexit?» Tales hypocrites etiam hodie sunt, qui exterius sanctificationem simulantes, semper querunt male secum agi: cum enim terrenis bonis animo affixi sunt, iniqui ferunt eis sibi tangquam justis, non affatim, vel a Deo, ve, a reipublica rectoribus distribui: at vere justi et pii, de amisione eternorum tantum solliciti, sic sua componunt, ut, cum se indignos aere quae respiratione atrahant, arbitrentur, eternitatem et veram felicitatem semper meditentur, et super hac re omnes rationes suas subducant. Vera enim iustitia, cum facit omnia que a Deo precepta sunt, dicit: «Servi inutiles sumus. Non intres in iudicium cum seruo tuo; qui non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Ab occulis meis mundia me-Domine,» etc., inquit Forerius.

Et iudicium Dei sui non dereliquerit. — «Ju-dicium» vocat justum et uolum, quod Deus lege